

FOKUS: KRIGEN OG FORSKNINGEN

Innledning. Fokus: Krigen og forskningen

Karsten Friis

Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI), Norge

Sammendrag

Russlands angrep på Ukraina 24. februar kom overraskende på mange. Det medførte flere debatter i media, der forskere kritiserte hverandre for å ikke ha sett hva som var på gang, for å ha vist for stor forståelse for Putin-regimets posisjoner, og for å la sine politiske holdninger farge analysen. I denne Fokus-spalten vil vi forsøke å løfte disse diskusjonene opp på et akademisk nivå. Ikke for å fordele skyld, men for å ta faglig lærdom. I denne innledningsteksten vil jeg blant annet peke på behovet for mer analytisk bredde, for å fokusere på både språk og materialitet, og for å være ekstra bevisst på egne holdninger når man beveger seg inn i en normativ politisk debatt.

Nøkkelord: Ukraina · Russland · diskurs · materialitet · diplomati · militære

I kjølvannet av Russlands andre invasjon av Ukraina den 24. februar i år, oppstod det flere viktige diskusjoner blant forskere, analytikere, journalister og andre. En del av debatten gikk på hvorfor så mange tok feil og ikke så angrepet komme. Amerikansk etterretning hadde gått til det uvanlige skritt å dele mengder med data som sannsynliggjorde et angrep, og advarte tydelig om hva som var i ferd med å skje. Satellittbilder og andre åpne kilder bekreftet det samme bildet – nemlig at på bakken rundt Ukraina var det oppmarsjert store militære styrker. På tross av dette kom altså invasjonen overraskende på de fleste (Beadle, 2022; Hem, 2021; Paulsen, 2022; Wikan, 2021). Men burde ikke flere forskere og analytikere ha sett hva som var på gang?

* Takk til Ulf Sverdrup, Ole Jakob Sending, Kristin Fjæstad og de anonyme fagfellene for gode innspill i ulike stadier av denne teksten.

Kontaktinformasjon: Karsten Friis, e-post: kf@nupi.no

©2022 Karsten Friis. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: Friis, K. (2022). Innledning. Fokus: Krigen og forskningen. *Internasjonal Politikk*, 80(4), 400–411. <http://dx.doi.org/10.23865/impol.v80.5109>

En annen – og relatert – del av debatten handler om *hvorfor* Putin beordret dette nye angrepet på Ukraina. Hva var det som drev ham til denne tilsynelatende irrasjonelle beslutningen? I diskusjonene forut for angrepet var det mange som la mest vekt på vestlig politikk. Altså at Kreml primært responderte på de siste tiårs NATO-utvidelser, vestlige militæroperasjoner, samt EUs økonomiske naboskapspolitikk (Hammerstad, 2021; Heier, 2022). Andre vektla primært regimets stadig mer autoritære, voldsforherligende og nasjonalistiske utvikling, altså innenrikspolitiske faktorer (Friis, 2022; Åtland, 2022).

I debatten som oppstod i etterkant av angrepet kom det også en motreaksjon mot flere av dem som hadde uttrykt en viss forståelse for Russlands uttalte sikkerhetsbekymringer før invasjonen kom (Fagerhol, 2022). Selv om knapt noen i norsk offentlighet har uttalt støtte for angrepet, ble flere kritisert for å ha vektlagt vestlige handlinger for mye i sine analyser, og dermed mer eller mindre indirekte lagt ansvaret på vestlig side (Flikke, 2022). Deler av denne debatten ble følelsesladet og dels skarp – kanskje ikke så rart, gitt temaets dramatiske bakteppe (Wilhelmsen, 2022). Men det viser at det å opprettholde analytisk distanse blir ekstra krevende når man står midt oppi en betent politisk situasjon (Andersen, 2022; Grasaas-Stavenes, 2022a, 2022b; Haaland & Holstmark, 2022; Paulsen, 2022).

Et annet aspekt i diskusjonen var de ulike redaksjonenes bruk av eksperter. Kritikken gikk på at noen få forskere fikk langt mer skjerm- og spalteplass enn andre – og at disse samtidig forfektet et syn på situasjonen mange var uenige i (Eriksen, 2022). Det skapte frustrasjoner. Dette er en lærdom som det ser ut til at mange redaksjoner har tatt til seg; bruken av ulik fagekspertise har i alle fall vært bred i månedene etter krigen.

Diskusjonene rundt forskingen og dens bidrag til forståelsen har mange aspekt og nyanser. Noe handler om kvaliteten på analysene, annet handler om formidling gjennom media og medienes valg av kilder og eksperter, mens annet igjen om forholdet mellom kunnskap, forskning og politikk. Debatten har også dels vært preget av sjablongmessig begrepsbruk og til tider en tøff tone, slik det ofte blir når det er politisk sensitive spørsmål som debatteres.

Med denne Fokus-spalten ønsket jeg å løfte fagdiskusjonen ut av avisspaltene og inn i akademiske former. Dette vil gi rom til å fremføre grundigere analyser og lengre resonnementer. For det er åpenbart behov for en fagdebatt. Ikke primært fordi man ikke så krigen komme – for det er strengt tatt ikke samfunnsfagets oppgave å spå, men snarere å forklare sammenhenger etterpå. Derimot er det helt nødvendig å ta forskningsfaglig lærdom. For viktige faktorer ble oversett i analysen, både hos russlandsforskere og militæreksperter når det gjelder Putin-regimets disposisjoner forut for krigen. Hva ble oversett og hvorfor? Dette er ikke bare viktig for å utvikle bedre verktøy for forståelse av Russland, men også fordi vi er midt i en konflikt der det fortsatt forventes at forskere bidrar med løpende sikkerhets- og forsvarspolitiske analyser.

Disse lærdommene vil heller ikke bare være relevante for studiet av Kreml, russisk politikk og den pågående krigen. Det kan også vise seg at det er relevante lærdommer

av mer generisk art – altså ting som er relevante i andre konflikter eller for studiet av sikkerhetspolitikk og internasjonal politikk mer generelt. Har for eksempel forskere på internasjonal politikk en tendens til å legge for mye analytisk vekt på det internasjonale spillet – på bekostning av innenrikspolitiske drivkrefter (Götz, 2016)? Og motsatt, kan land- og områdestudier ha nytte av bedre forståelse for internasjonal politikk?

I den internasjonale debatten ser man også tendenser til at teoretiske modeller tillegges for mye forklaringskraft. Dette gjelder særlig forfekttere av nyrealismen, som er kjent for sitt elegante, men svært forenklete strukturelle syn på internasjonal politikk. Teorier er forenklete forklaringsmodeller, ikke spill av den reelle verden, og overforenklete teorier som for eksempel å ignorere småstater eller anta at alle stater har like interesser, kan lede til empiriske konklusjoner som har store svakheter (se Mearsheimer, 2022, og Knutsen i denne spalten).

Samfunnsfag er heller ikke en eksakt vitenskap (om det overhodet finnes), og vår bakgrunn, våre holdninger og verdier er innbakt i analysen vi gjør. Vi streber etter etterrettelighet og transparens, slik at kollegaer kan se våre analyser i kortene, men vil aldri kunne være nøytrale tilskuere til verden rundt oss. Forskere bør altså være klar over hvordan egne holdninger påvirker analysen. Grunnleggende verdiorientering, for eksempel om man er generelt skeptisk til USA, eller til Russland, eller til NATO, eller om man tror på militær avskrekking og våpenbruk eller ikke, farger ofte den faglige analysen også.

Forskere er vant til å få ganske tøff fagfellekritikk i sine akademiske arbeid, og må også tåle motstand i offentligheten. Tonen er ofte enda hardere i politikken, så forskere som beveger seg inn på den normative «hva må gjøres»-arenaen må være forberedt på det. Men er debattklimaet blitt såpass tøft at forskere vegrer seg fra å delta? Gjør tabloidiseringen, sosiale medier og *clickbait*-tendensen at det nærmest blir umulig å formidle forskning?

For å belyse disse spørsmålene fra ulike perspektiv har jeg fått med et knippe meget kompetente bidragsyttere: Iver B. Neumann, direktør ved FNI og mangeårig russlandsforsker, Ståle Ulriksen, forsker og lærer ved Sjøkrigsskolen og en av Norges fremste forsvarsanalytikere, Torbjørn Knutsen, professor ved NTNU og en norsk nestor i fagdisiplinen internasjonal politikk, samt Kristin Fjæstad og Tora Naterstad ved NUPI. Fjæstad er russlandsforsker og leder av NUPIs forskergruppe på Russland, Asia og internasjonal handel, mens Naterstad er forsker på russisk identitet og utenrikspolitikk.¹

Før de slipper til vil jeg imidlertid bruke de neste sidene på å løfte opp noe av det jeg mener er de viktigste lærdommene vi kan ta med oss videre. I det følgende vil jeg spesielt fokusere på fire analytiske svakheter som jeg har observert i kontekst av krigen i Ukraina.

¹ Jeg er klar over at spalten domineres av godt voksne mannlig kollegaer. En rekke andre kandidater har blitt forespurgt om å bidra, men har av ulike årsaker dessverre takket nei.

Analytisk bredde

Den første handler om analytisk bredde, og hva man tar med i analysen. Enhver analyse av et lands utenrikspolitikk vil måtte fokusere på både internasjonale og nasjonale faktorer. I tillegg kan politikk, maktbruk, økonomi, ideologi, status og selv-bilde være faktorer som tillegges ulik vekt i ulike tilfeller. Dette er velkjent for alle som har studert internasjonal politikk, men de store fagdebattene og -teoriene vekt-legger nettopp disse ulike faktorene forskjellig. Nyrealistene er for eksempel primært opptatt av internasjonale maktstrukturer, men en områdeekspert kan fokusere på et lands interne kultur og historie.

I dette tilfellet er spørsmålet altså om russisk utenrikspolitikk først og fremst er drevet av interne maktpolitiske forhold eller primært er en respons på vestlig politikk. Dette har russlandsforskere debattert en stund (se bidragene til Neumann og Fjæstad & Naterstad i denne spalten), og det har muligens vært en tendens til at de som kommer fra fagfeltet internasjonal politikk vektlegger de internasjonale faktorene mer enn de interne. Dette er en interessant diskusjon, særlig når man har å gjøre med et såpass autoritært regime som i Russland (Baev, 2022). Det at regimet aktivt har tegnet Vesten som en fiende, og kritisert nesten all vestlig sikkerhets- og forsvarspolitikk som anti-russisk, betyr jo ikke nødvendigvis at det reelt sett er vestlige handlinger som driver politikken (Galeotti, 2019b; Åtland, 2020).

I denne diskusjonen er det legitimt at forskere vektlegger ulike faktorer forskjellig. Fra mitt ståsted ville jeg for eksempel argumentere at når Russland klager over NATO-utvidelsene og analytikere tillegger det vekt som forklaring på krigen, glemmer de kanskje at den siste utvidelsen til land i den tidligere øst-blokken fant sted i 2004. Eventuell frykt og sinne over dette kan med andre ord vanskelig forklare et krigsutbrudd i 2022. Empiri viser også at vestlige styrker og våpen i Europa ble radikalt nedskalert i perioden 1990–2014. Det kom heller ingen NATO-baser i de nye NATO-landene. Militært sett sank altså den potensielle trusselen mot Russland. Den kontroversielle lovnaden om NATO-medlemskap for Ukraina og Georgia kom som kjent i 2008, og det var intet som tydet på at dette var på vei til å realiseres i 2022, snarere tvert imot. Russland hadde i praksis allerede forhindre det gjennom invasjonene i Georgia i 2008 og i Ukraina i 2014. Det viktige spørsmålet om hvorfor Ukraina plutselig ble akutt for Kreml i 2021, kan altså vanskelig besvares med å se på NATOs eller Ukrainas militære aktivitet. Slik jeg ser det ble derfor internasjonale hendelser tolket, vridd og vrent for å tilpasses en innenrikspolitisk drevet agenda.

Flere russlandsforskere har pekt på regimets behov blåse opp Vesten som en trussel med det formål å selv beholde makten (Galeotti, 2019a; Gessen, 2017; Medvedev, 2019). Siden den økonomiske veksten stagnerte rundt 2010, pekes det på at regimet gradvis har blitt mer autoritært og undertrykkende, samtidig som andre verdenskrig, kirken og tradisjonelle verdier har blitt løftet frem (Snyder, 2019). Regimet har erstattet økonomisk vekst med sikkerhet og beskyttelse i sin samfunnskontrakt med borgerne. Stormaktsspill og krigføring i Midtøsten, samt

en konfronterende linje overfor de «dekadente vestlige land», er en del av dette (Giles, 2019).

Putins syn på Ukraina (Putin, 2021) er i tillegg farget av en ny russisk nasjonalisme som har vokst frem på relativt kort tid (Treisman, 2022). Denne nasjonalismen kontrasterer seg til vestlige verdier (Kolstø & Blakkisrud, 2018), men er ikke drevet frem av vestlig politikk, annet enn at liberale demokratiske verdier er i ferd med å feste rot i det ukrainske samfunnet. Dette utgjør en trussel mot Kremles verdisyn og maktbase, og utgjør nok mye av forklaringen på krigen (Friis, 2022). Men det er altså relativt frikoblet fra vestlig utenrikspolitikk.

Det kan altså være argumenter som taler for at forskere bør vektlegge maktpolitiske, økonomiske og ideologiske utviklingstrekk i Russland, i større grad enn de internasjonale relasjonene, når man skal forstå russisk utenrikspolitikk. Dette handler også om *hvordan* man vektlegger de ulike faktorene. Det er jo ikke enten-eller, og denne vektingen er faglig interessant å diskutere. Det samme kan gjelde andre land. Forskere på amerikansk utenrikspolitikk kan ikke unngå å vektlegge den dramatisk polariserte innenrikspolitiske utviklingen, Trumps «America first»-politikk, og generell krigstrøtthet i befolkningen. Samtidig har sikkerhetspolitikken vært relativt uberørt av disse spenningene – i alle fall enn så lenge. Men poenget er viktigheten av analytisk bredde i studiet av sikkerhetspolitikk.

Materialitet og praksiser

Foruten vektingen av hvilke empiriske faktorer som teller mest i en analyse er det også en epistemologisk eller erkjennelsesteoretisk debatt knyttet til dette. Statsvitere og andre forskere på internasjonal politikk har ofte et spesielt fokus på det som sies av statsleder og skrives på offisielt hold. Nasjonale strategier, planer, visjoner samt politiske taler, debatter og uttalelser vektlegges. Dette er gjerne gode kilder til å forstå et lands utenrikspolitiske veivalg og bakgrunnen for disse. Dette gjelder også Russland (se f.eks. Wilhelmsen & Hjermann, 2022). Putins essay sommeren 2021 er en dyster indikasjon på hva som var i gjære (Putin, 2021). Hans München-tale fra 2007 trekkes også ofte frem som et symbol på et tidsskille der sporene til dagens politikk legges. Utviklingen av en stadig mer nasjonalistisk retorikk i Kreml peker i samme retning (Blakkisrud, 2022).

Samtidig er slik analyse av offentlige tekster og uttalelser trolig mer krevende jo mer autoritær et lands regime er. I autoritære regimer og personaliserte diktatur tas beslutninger i lukkede rom med få personer, som Fjæstad og Naterstad skriver om i sitt bidrag her. Beslutninger kan dermed bli mer vilkårlige og vanskeligere å forutse. Det er lite offentlig debatt i forkant, selv om en viss populær mobilisering kan finne sted (Flikke, 2020; se også Wilhelmsen, 2017, for en studie av dette rundt årtusenskiftet).

Videre kan politikken som frontes utad ha som hovedfunksjon å legitimere handlinger som utføres av helt andre årsaker. Fraværet av kritikk, transparens og etterrettelighet i offentlig sektor gjør kildene langt mer tvilsomme. Hvor går skillet

mellom propaganda og reelle politiske holdninger? I tilfellet Russland er offentlig retorikk også en del av en bevisst propaganda- og informasjonskampanje rettet både mot egne borgere og utlandet. Putin lyver åpenbart stadig vekk. Det finnes heller ikke lenger uavhengig media eller politisk opposisjon annet enn i eksil. Samtidig bidrar en rekke politikere med uttalelser som ofte hauser opp stemningen – uten å nødvendigvis være forankret i Kremles politikk. Når et regime aktivt søker å vri på nær sagt alle sannheter, setter spørsmål ved alt og sprer falske nyheter (Pomerantsev, 2014), er det krevende å være forsker og finne ut hvilke av disse kildene som har noe for seg, og hva som bare er støy.

En annen sak er at disse språklige kildene, enten de er vestlige eller russiske, på langt nær forteller hele sannheten. Andre faktorer må tillegges vekt, slik som økonomisk utvikling, praksiser og prosesser i offentlig og privat sektor. Omstillingen av det russiske forsvaret siden 2008 er et godt eksempel. Man kan ikke forske på russisk sikkerhetspolitikk uten å ha oversikt over dette. Hva har blitt gjort, hvilke militære kapasiteter her Russland i dag? Hvordan er de organisert, strukturert og hvordan opererer de? Og selv om man har oversikt over dette, er ikke det tilstrekkelig heller. Mange militæranalytikere har siden krigen startet blitt overrasket over hvor lite det russiske forsvaret tydeligvis har endret seg siden reformprosessen begynte. Der statsvitere kanskje la for mye vekt på det politiske lederskapets ord, la disse for mye vekt på det militære etablissementets ord om hvor moderniserte og effektive de var (Renz, 2019). Korrupsjon, mistillit og dårlig organisasjon har vist seg å være et langt dypere problem i det russiske forsvaret enn antatt.

Det dette handler om, er egentlig behovet for å studere mer enn språk og ord, og å også gå inn i materialiteten. En ledende inspirator for mange av de som i dag vektlegger studier av språk og diskurs, Michel Foucault, var selv svært materielt fokusert, enten det dreide seg om henrettelsesmetoder, fengselsarkitektur eller psykologifagets logikk. Denne materialiteten bør ikke kastes over bord. Hos Foucault er det en del av diskursbegrepet, den er altså både skriftlig og materiell (Schaanning, 1996; se også Neumanns bidrag her).

Et begrep som dekker noe av det samme og som har blitt brukt i forskningen, er «praksiser» (Adler & Pouliot, 2011; Neumann, 2002). Det vil si de daglige aktivitetene som for eksempel militære avdelinger bedriver, men også korrupsjonspraksiser og andre mer eller mindre institusjonaliserte sosiale prosesser som påvirker det man studerer. Poenget er også her at både det språklige og de materielle praksisene må sees i sammenheng. Det er ikke enten-eller.

I det aktuelle tilfellet, med styrkeoppbygging rundt Ukraina, var en grundig analyse av hvordan dette foregikk – i praksis – viktig. Våpensystemer, logistikk, bevegelser og forflytninger måtte analyseres. Dette tror jeg nok mange forskere kunne lagt mer vekt på. Det har også vært forskere fremme i debatten som har vært gode på dette, altså militæranalyse. Disse må man forvente hadde bedre oversikt enn samfunnsvitere over detaljene i styrkeoppbyggingen rundt Ukraina – hvor omfattende den var og hvordan den foregikk fra uke til uke. Likevel ble mange overrasket over

angrepet (Wikan, 2021; se også Ulriksens bidrag i denne spalten). En forklaring kan være at de tilla Kreml en rasjonell kost-nytte-tenkning som likner vår egen. Og ut ifra en slik tilnærming var (og er) krigen ulogisk. Russland oppnår ikke sine strategiske mål, og kostnadene blir enorme. Likevel ble altså ordren gitt. Et fokus på materialitet og praksiser er altså ikke tilstrekkelig dersom den politiske analysen av intensjon feiler (Jonsson, 2019).

Det er mye forskningsdebatt på årsakene til krig (se f.eks. Blainey, 1988; Brown et al. 1998; og den ferske fra Wig, 2022), men en retning jeg har sans for peker på at det faktisk sjeldent har vært rasjonelle eller materielle motiver som har drevet beslutninger om å gå til krig. Oftere har motivasjonen dreid seg om ulike former for ære (Lebow, 2010). Dette ser ut til å passe godt også denne gang. Putins forskrudde nasjonalisme, som kom til uttrykk i teksten han publiserte i fjor sommer og i talene han har holdt i det siste, tyder på at motivet er emosjonelt – som så mange ganger før i historien. Ut ifra Putins verdensanskuelse er angrepet kanskje rasjonelt – men basert på et sett for oss ganske uforståelige premisser og verdier. Beslutninger om krig er altså ikke matematikk.

Diplomati

Et studieområde som heller ikke ble tillagt så mye vekt før krigen, er forskning på diplomati og forhandlinger. En viktig indikator på at utviklingen gikk mot invasjon, var den russiske motviljen mot å finne et reelt diplomatisk spor. Ultimatumene som ble fremsatt av Russland i desember² var av en slik art at de var umulige for Vesten å kompromisse på. De fremstod ikke som seriøse forsøk på å finne en løsning (Pifer, 2021; Tétrault-Farber & Balmforth, 2021).

USA og NATO svarte i januar 2022 med en rekke konkrete forslag til samtaler om beroligende militære tiltak, men fikk ikke respons. Vestlige land sendte omtrent det de hadde av statsledere til Moskva i forsøk på å få Putin på et annet spor. Men de ble aldri tatt på alvor, og flere ble direkte harselert med av russiske myndigheter (The Moscow Times, 2022).

Denne useriøsiteten i det diplomatiske sporet var kanskje den viktigste indikatorens på at styrkeoppbyggingen ikke kun var en bløff. Men mange sikkerhetspolitiske forskere tok for lett på dette. Hadde de i større grad brukt erfarne diplomater som forskningskilder, ville kanskje dette kommet tydeligere frem i analysen.

Diplomatisk aktivitet er et klassisk studieområde for forskere på internasjonal politikk. Forskere som fulgte med på diplomatisporet så nok faresignale og bekymringen i de diplomatiske kretsene. Men disse var ikke nødvendigvis russlandsekspert eller forsvarsanalytikere, så de så kanskje ikke helhetsbildet.

Dermed kan det hende at faglig spesialisering – der noen studerer diplomati, noen forsvarspolitik, noen økonomi og andre igjen er områdespesialister med

² De er tilgjengelige på https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/?lang=en

språkkompetanse – gjør at forskerstanden som sådan mister helheten i en situasjon som den pågående krigen. Svært få sitter med et helhetlig bilde, som Fjæstad og Naterstad også påpeker i deres bidrag. Samtidig er det kanskje den viktigste lærdommen for de som studerer internasjonal sikkerhetspolitikk: Man må ha et bredere kildetilfang. Innenriks, utenriks, sivilt, militært, diplomatisk, ord og handling, praksiser, økonomi, kultur og materielle faktorer. Alle kan selvsagt ikke være ekspert på alt. Men viktigheten av ulike faktorer vil variere fra case til case. Og man kan alltid lene seg på andres ekspertise. Men å ignorere relevant kunnskap eller å trekke brede konklusjoner basert på et smalt kildetilfang eller én teori, er ikke bra.

Å snakke med de sikkerhetspolitiske fagmiljøene i NATO, UD, FD og Forsvaret er en del av dette. Man skal selvsagt ha en kritisk armlengdes avstand til makt og myndigheter, men samtidig er det mye verdifull fagkunnskap i departementer og etater som er viktige kilder for forskere. Min erfaring er at disse praktisk-politiske miljøene var langt mer bekymret for et russisk angrep enn mange forskere og analytikere i det offentlige ordskiftet. De hadde selvsagt adgang til god etterretning, men mesteparten av denne var også tilgjengelig i åpne kilder da USA valgte å dele denne informasjonen offentlig, som Ulriksen diskuterer i sitt bidrag her.

Forskerens holdninger

Så gjenstår spørsmålet om når våre egne politiske holdninger skinner gjennom i vår analyse. Her har vi som forskere et ekstra ansvar, siden vi uttaler oss som eksperter. Om ekspertisen er for farget av holdninger, undergraver det vår troverdighet. Samtidig skal man, som nevnt over, være klar over at objektive forskere av sikkerhetspolitikk ikke finnes. Vi er alle en del av og farget av den verden vi lever i.

Det er verdifullt å reflektere rundt forskningsformidling i denne sammenhengen. Ikke minst når forskere trekkes inn i politisk debatt og veivalg kan det være krevende, fordi kunnskap og verdier er så tett sammenknyttet. Spørsmål som «har NATO-utvidelsen skapt mer sikkerhet?», «er det mulig å forhandle med Russland?», eller «er beroligelse fånyttet?» kan jo besvares både faglig og politisk. Hvordan skal man navigere dette – vel vitende om at ens teorier og vurderinger nesten uunngåelig vil bære i seg normativt-politiske føringer?

Vi så dette når flere i debatten, inkludert forskere, mente man måtte kompromisse på prinsippet om Ukrainas rett til selv å velge utenrikspolitikk. Man burde ta de uttalte russiske sikkerhetspolitiske bekymringene på alvor og «hestehandle på Ukraina», ble det sagt (Holth, 2021). Noe tilsvarende ble argumentert fra amerikanske statsvitenskapelige tungvekttere som John Mearsheimer (2022). Dette standpunktet assosieres gjerne med (ny)realisme-skolen i internasjonal politikk. I et slikt syn er det militærmakten som rår, og man må være pragmatiske og ofre noen prinsipper for å opprettholde fred mellom stormaktene (se også Knutsen i denne spalten). I motsetning til dette står en liberal og verdibasert teori og verdensanskuelse som mener det er visse verdier man ikke kan kompromisse på uten

å tape sin egen identitet. Koblet til dette er også et mer erfaringsbasert argument som peker på faren ved ettergivenhet overfor autoritære regimer. Chamberlains besøk i München i 1938 er en klassisk referanse. I tillegg påpekes det dobbeltmoraliske hos realistene ved å pålegge Ukraina demokratiske begrensninger når man selv nyter full politisk frihet. Poenget er at dette er en svært normativ diskusjon, selv om den også hviler på noen forskningsteoretiske tilnærminger. Når sikkerhetspolitiske forskere engasjerer seg, bør vi nok være ekstra tydelige på hva som er våre meninger og hva som er forskningsfaglig forankret, både overfor oss selv og de vi snakker til.

Forskerne kan imidlertid bidra til denne debatten med viktig empiri: Om Russland fryktet NATOs utvidelse, hva konkret bunnet det i? Hvilke historiske erfaringer har man med å kompromisse med autoritære regimer? Hvordan har Vestens verdier utviklet seg over tid?

Her kan forskere bidra ved både å gå dypere inn i de materielle faktorene og i den politiske retorikken.

Samtidig må vi alle huske at massemedia ikke gir rom for så grundige analyser og refleksjoner som et forskningsfaglig argument. Når forskere uttaler seg i media kan man ikke forvente at alle argument er like godt begrunnet. Man må gi hverandre litt «slack» i så måte. Men argumentet bør selvsagt baseres på en grundigere analyse.

Konklusjoner

Den viktigste faglige lærdommen for sikkerhetspolitiske forskere og analytikere er at man må ha et bredt kildetilfang. Man må kunne og forstå beslutningsapparatet i de aktuelle land, og de interne og eksterne drivkreftene bak beslutningstakerne. Og man må kunne kombinere dette både med en grundig analyse av den militære situasjonen på bakken, og med parallelle diplomatiske prosesser. Man må se på både språk og praksis. Enkeltforskere kan ikke være eksperter på alt dette, men må trekke på sekundærkilder der man er svak.

Vesten har nå svart på invasjonen på to måter: på den ene siden ved å støtte Ukraina militært, økonomisk og humanitært, på den andre siden gjennom et sett ikke-militære midler (sanksjoner, boikott, utestengning) mot Kreml som jeg ikke tror vil ende før det blir en regimeendring i Moskva. Konflikten vil fortsatt være både språklig og materiell, og foregå på flere plan og dimensjoner. Det blir viktig at analytikere ser helheten uten å falle i normative spor: Man må ikke la teorier og holdninger bestemme hvilken virkelighet man er villige til å se. Vi som studerer politikk vil aldri være objektive, men vår subjektive ballast skal kunne utfordres og kritiseres på samme måte som forklaringene, teoriene og analysene vi bringer til torgs. Det er behov for fortsatte analyser og fagdebatter, der ulike kompetansemiljøer kan bryne seg på hverandre. Ikke for å spå, men for å forstå og forklare.

Til slutt bør vi ta med den lærdommen at vi forskere bør forsøke å lese og tolke hverandre i beste mening. Gamle akademiske dyder som nysgjerrighet og ydmykhet

er fortsatt verdifulle. Man bør unngå å la politiske holdninger og syn prege hvordan man møter kolleger som mener noe annet enn en selv, men la de faglige argumentene styre debatten – også når krigen raser og det bruser i blodet. Jeg håper denne Fokus-spalten kan bidra til det.

Om forfatteren

Karsten Friis er seniorforsker tilknyttet Forskningsgruppen for sikkerhet og forsvar ved NUPI. Han har PhD fra Groningen universitet og MSc fra London School of Economics. Friis har tidligere jobbet i Forsvaret og for OSSE på Balkan. Hans faglige fokus er primært på sikkerhets- og forsvarspolitik og på cybersikkerhet.

Referanser

- Andersen, N. A. (2022, 25. mai). Forskere må tåle kritikk. *Minerva*. <https://www.minervanett.no/forskning-julie-wilhelmsen-nupi/forskere-ma-tale-kritikk/407424>
- Adler, E. & Pouliot, V. (2011). *International practices*. Cambridge University Press.
- Baev, P. (2022). Putin's journey from the Munich speech to the brink of war with Ukraine. *Eurasia Daily Monitor*, 19(18). <https://jamestown.org/program/putins-journey-from-the-munich-speech-to-the-brink-of-war-with-ukraine/>
- Beadle, A. W. (2022, 6. april). *Hvor mange ganger skal vi bomme på russiske invasjoner?* [Kronikk]. Forsvarets forskningsinstitutt. <https://www.ffi.no/aktuelt/kronikker/hvor-mange-ganger-skal-vi-bomme-pa-russiske-invasjoner>
- Blainey, G. (1988). *The causes of war* (3. utg.). Free Press.
- Blakkisrud, H. (2022). Russkii as the new Rossiiskii? Nation-building in Russia after 1991. *Nationalities Papers*, 1–16. <https://doi.org/10.1017/nps.2022.11>
- Brown, M. E., Coté, O. R., Lynn-Jones, S. M. & Miller, S. E. (Red.). (1998). *Theories of war and peace*. MIT Press.
- Eriksen, M. N. (2022, 23. februar). Kritisk til medienes bruk av eksperter i dekingen av Ukraina-krisen. *Minerva*. <https://www.minervanett.no/anders-romarheim-mediekritikk-nato/kritisk-til-medienes-bruk-av-eksperter-i-dekingen-av-ukraina-krisen/400099>
- Fanghol, T. A. (2022, 5. mars). Forskerkrangel om analyser rundt invasjonen i Ukraina. *Khrono*. <https://khrono.no/forskerkrangel-om-analyser-rundt-invasjonen-i-ukraina/667445>
- Flikke, G. (2020). *Russlands rebeller. Protest og reaksjon i Putins Russland (2011–2020)*. Cappelen Damm Akademisk.
- Flikke, G. (2022, 16. juni). Ukraina: Offentlighet og kildebruk. *Dagens Næringsliv*. <https://www.dn.no/innlegg/ukraina-offentlighet-og-kildebruk/2-1-1239602>
- Friis, K. (2022, 22. januar). Vi må ikke lure oss selv til å tro at konflikten med Russland kan løses. *Dagens Næringsliv*. <https://www.dn.no/innlegg/ukraina/usa/russland/innlegg-vi-ma-ikke-lure-oss-selv-til-a-tro-at-konflikten-med-russland-kan-loses/2-1-1149358>
- Galeotti, M. (2019a). *Russian political war: Moving beyond the hybrid*. Routledge.
- Galeotti, M. (2019b). *We need to talk about Putin: How the West gets him wrong*. Ebury.
- Gessen, M. (2017). *The future is history: How totalitarianism reclaimed Russia*. Penguin Publishing Group.
- Giles, K. (2019). *Moscow rules – what drives Russia to confront the west*. Brookings Institution Press.
- Grasaas-Stavenes, E. (2022a, 14. mai). Advarer mot farlig forenkling. *Klassekampen*. https://klassekampen.no/utgave/2022-05-14/advarer-mot-farlig-forenkling/zh4B?fbclid=IwAR0JCf7X_6gvjXN22MNB-I0YbVGJIlqD6khAwMq467uwatyU5cQ13cH1Q2Y
- Grasaas-Stavenes, E. (2022b, 15. mai). Frykter taktfast marsj. *Klassekampen*. <https://klassekampen.no/utgave/2022-05-25/frykter-taktfast-marsj>
- Götz, E. (2016). Putin, the state, and war: The causes of Russia's near abroad assertion revisited. *International Studies Review*, 1–26. <https://doi.org/10.1093/isr/viw009>
- Haaland, T. L. & Holstmark, S. G. (2022, 5. mars). De feilbarlige «ekspertene». *VG*. <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/MLB9Xo/de-feilbarlige-ekspertene>

- Hammerstad, O. H. (2021, 20. desember). Det er lite sannsynlig at Putin beordrer militært angrep på Ukraina-men han kan bli unødig provosert. *Forsvarets Forum*. <https://forsvaretsforum.no/meninger-nato-russland/det-er-lite-sannsynlig-at-putin-beordrer-militaert-angrep-pa-ukraina--men-han-kan-bli-unodig-provosert/235084>
- Heier, T. (2022, 18. februar). USAs og Natos strategi kan slå tilbake på dem selv. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/G32P2x/usas-og-natos-strategi-kan-slaa-tilbake-paa-dem-selv>
- Hem, M. (2022, 14. desember). Nupi-forsker: – Mer enn 50 prosent sannsynlig at Russland angriper Ukraina. *Forsvarets Forum*. <https://forsvaretsforum.no/russland-ukraina-utenriks/nupi-forsker--mer-enn-50-prosent-sannsynlig-at-russland-angriper-ukraina/233469>
- Holth, O. Ø. (2021, 23. desember). Øyner håp for dialog. *Klassekampen*. <https://klassekampen.no/utgave/2021-12-23/oyner-hap-for-dialog>
- Jonsson, O. (2019). *The Russian understanding of war: Blurring the lines between war and peace*. Georgetown University Press.
- Kolstø, P. & Blakkisrud, H. (2018). *Russia before and after Crimea: Nationalism and identity, 2010–17*. Edinburgh University Press.
- Lebow, R. N. (2010). *Why nations fight: Past and future motives for war*. Cambridge University Press.
- Mearsheimer, J. (2022, 19. mars). John Mearsheimer on why the West is principally responsible for the Ukrainian crisis. *The Economist*. <https://www.economist.com/by-invitation/2022/03/11/john-mearsheimer-on-why-the-west-is-principally-responsible-for-the-ukrainian-crisis>
- Medvedev, S. (2019). *The return of the Russian leviathan*. Polity Press.
- The Moscow Times. (2022, 11. februar). Britain’s top diplomat ‘mocked’ over Russia trip gaffes. *The Moscow Times*. <https://www.themoscowtimes.com/2022/02/11/britains-top-diplomat-mocked-over-russia-trip-gaffes-a76337>
- Neumann, I. B. (2002). Returning practice to the linguistic turn: The case of diplomacy. *Millennium – Journal of International Studies*, 31(3), 627–651. <https://doi.org/10.1177/03058298020310031201>
- Pifer, S. (2021, 21. desember). *Russia’s draft agreements with NATO and the United States: Intended for rejection?* Brookings. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/12/21/russias-draft-agreements-with-nato-and-the-united-states-intended-for-rejection/>
- Paulsen, H. C. (2022, 15. februar). Julie Wilhelmsen tror ikke på krig i Ukraina. *Vårt Land*. <https://www.vl.no/nyheter/2022/02/15/julie-wilhelmsen-tror-ikke-pa-krig-i-ukraina/>
- Pomerantsev, P. (2014). *Nothing is true and everything is possible: The surreal heart of the new Russia*. Public Affairs.
- Putin, V. (2021). *On the historical unity of Russians and Ukrainians*. President of Russia. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>
- Renz, B. (2019). Russian responses to the changing character of war. *International Affairs*, 95(4), 817–834. <https://doi.org/10.1093/ia/iiz100>
- Schaanning, E. (1996). Diskursens materialitet, del 1. *ARR – idehistorisk tidsskrift*, 7(2). <https://arrvev.no/artikler/diskursens-materialitet>
- Snyder, T. (2019). *The road to unfreedom: Russia, Europe, America*. Vintage.
- Tétrault-Farber, G. & Balmforth, T. (2021, 17. desember). *Russia demands NATO roll back from East Europe and stay out of Ukraine*. Reuters. <https://www.reuters.com/world/russia-unveils-security-guarantees-says-western-response-not-encouraging-2021-12-17/>
- Treisman, D. (2022). Putin unbound how repression at home presaged belligerence abroad. *Foreign Affairs*, May/June. <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-04-06/putin-russia-ukraine-war-unbound>
- Wilhelmsen, J. (2017). *Russia’s securitization of Chechnya: How war became acceptable*. Routledge.
- Wilhelmsen, J. (2022, 28. februar). Det er forstemmende når noen uttaler seg som om de har visst at krig var Putins plan A. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/OrBrrV/det-er-forstemmende-naar-noen-uttaler-seg-som-om-de-har-visst-at-krig-var-putins-plan-a>
- Wilhelmsen, J. & Hjermann, A. R. (2022). Russian certainty of NATO hostility: Repercussions in the Arctic. *Arctic Review on Law and Politics*, 13, 114–142. <https://doi.org/10.23865/arctic.v13.3378>
- Åtland, K. (2020). Destined for deadlock? Russia, Ukraine, and the unfulfilled Minsk agreements. *Post-Soviet Affairs*, 36(2), 122–139, <https://doi.org/10.1080/1060586X.2020.1720443>
- Åtland, K. (2022, 28. februar). *Russland og Ukraina – to brødre som ikke (lenger) er brødre*. Trønderdebatt. <https://www.tronderdebatt.no/russland-og-ukraina-to-brodre-som-ikke-lenger-er-brodre/o/5-122-40006>
- Wig, T. (2022). *Årsaker til krig*. Fagbokforlaget.
- Wikan, V. S. (2021, 21. desember). Tungvektene veier inn: Ukraina-invasjon vil trolig gi tap for Putin. *Forsvarets Forum*. <https://forsvaretsforum.no/eu-krig-nato/tungvektene-veier-inn-ukraina-invasjon-vil-trolig-gi-tap-for-putin/234734>

Abstract in English

Introduction. Focus: War and Research

Russia's attack on Ukraine on February 24 came as a surprise to many observers. This triggered several debates in the media, where analysts and academics criticized each other for not having seen what was emerging; for showing too much understanding for the Putin regime positions; and to let their political attitudes colour their analyses. In this Fokus column we will try to elevate these discussions to an academic level. Not to allocate blame, but to learn professional lessons. In this introductory text I will, inter alia, point to the need for more analytical breadth, to focus on both language and materiality, and to be extra aware of your own attitudes when one moves into a normative political debate.

Keywords: Ukraine · Russia · discourse · materiality · diplomacy · military